De Bramentuin

aan de Ganzenberg
te Schorisse

Een realisatie van de BramenWerkGroep
van

natuurpunt
regio Vlaamse Ardennen plus

De 96-jarige Broeder Joris bij de Bolle haarbraam (Rubus macrophyllus) in de prille bramentuin. (2009)

De droom van Broeder Joris

De Bramentuin is een realisatie van de BramenWerkGroep, een studiewerkgroep van Natuurpunt regio Vlaamse Ardennen *plus*. De BWG kwam tot stand onder stimulans van Broeder Joris De Ruyver, die in ons land mede aan de basis ligt van de batologie, de studie der bramen. In 2008 werden meer dan 40 typische bramensoorten van de Vlaamse Ardennen samengebracht in een educatieve tuin. Hiermee werd een oude droom van Broeder Joris verwezenlijkt: een tuin waarin de bezoeker de diversiteit van de bramen kan aanschouwen en vergelijken. Waar men kan zien dat de bramenfamilie meer is dan een verzameling stekelige planten.

De Bramentuin sluit aan bij het Natuurpuntreservaat 't Burreken. De tuin kadert in een drieluik van tuinen waarin de autochtone houtige gewassen van de streek worden gevrijwaard. Nabij Bos t' Ename groeien de inheemse bomen en struiken, het derde deel: de wilgentuin, moet nog worden gerealiseerd.

Naast het beheer van De Bramentuin , verzamelt de BWG gegevens over de bramen in deze soortenrijke regio en brengt het belang van bramen onder ogen van het grote publiek. De werkgroep hoopt tevens een stimulans te zijn om ook elders in ons land de batologie nieuw leven in te blazen.

Wat zijn Bramen

Bramen behoren tot de grote familie der *Rosaceae*, de Rozenfamilie.

Het zijn stuk voor stuk stekelige planten, alleen gekweekte bramenvariëteiten kunnen stekelloos zijn. De bloemen zijn wit, roze of rood met vijf bloemblaadjes, ze bloeien in tuilen of pluimen. Kenmerkend zijn de typische samengestelde vruchten, de "braambessen" ons allemaal wel bekend.

De meeste bramen die wij hier kennen, vormen loten die het eerste groeiseizoen vegetatief blijven en het tweede groeiseizoen gaan bloeien en vruchten dragen, waarna ze afstreven. Ze hebben dus geen loten die ouder worden dan twee groeiseizoenen, daarom noemen we ze halfheesters. Sommige soorten zoals de Steenbraam (*Rubus saxatilis*) sterven zelfs iedere winter bovengronds af en zijn dus overblijvende kruiden. Andere soorten zoals de Prachtframboos (*Rubus spectabilis*), een tuinplant van Noord-Amerikaanse

afkomst, zijn echte struiken, die overblijvende takken houden.

Bramen in de wereld

Wij zijn gewoon dat bramen alom vertegenwoordigd zijn. Veel mensen zijn dan ook verwonderd te vernemen dat in het grootste deel van de wereld nauwelijks bramen voorkomen. Ver moeten we niet gaan om de bramenrijkdom achter ons te laten. Eens voorbij het zuiden van Scandinavië, vind je nog maar een paar soorten bramen, zuidelijker dan het noorden van Spanje precies hetzelfde. Hoe verder dat we in Europa naar het oosten gaan, hoe minder soorten bramen . West-Europa is dus een hot-spot van het *Genus Rubus*, de bramen. In de wereld vinden we nog een vergelijkbare soortenrijkdom in gedeelten van Zuidoost Azië en Japan en in de bergen van Centraal Amerika.

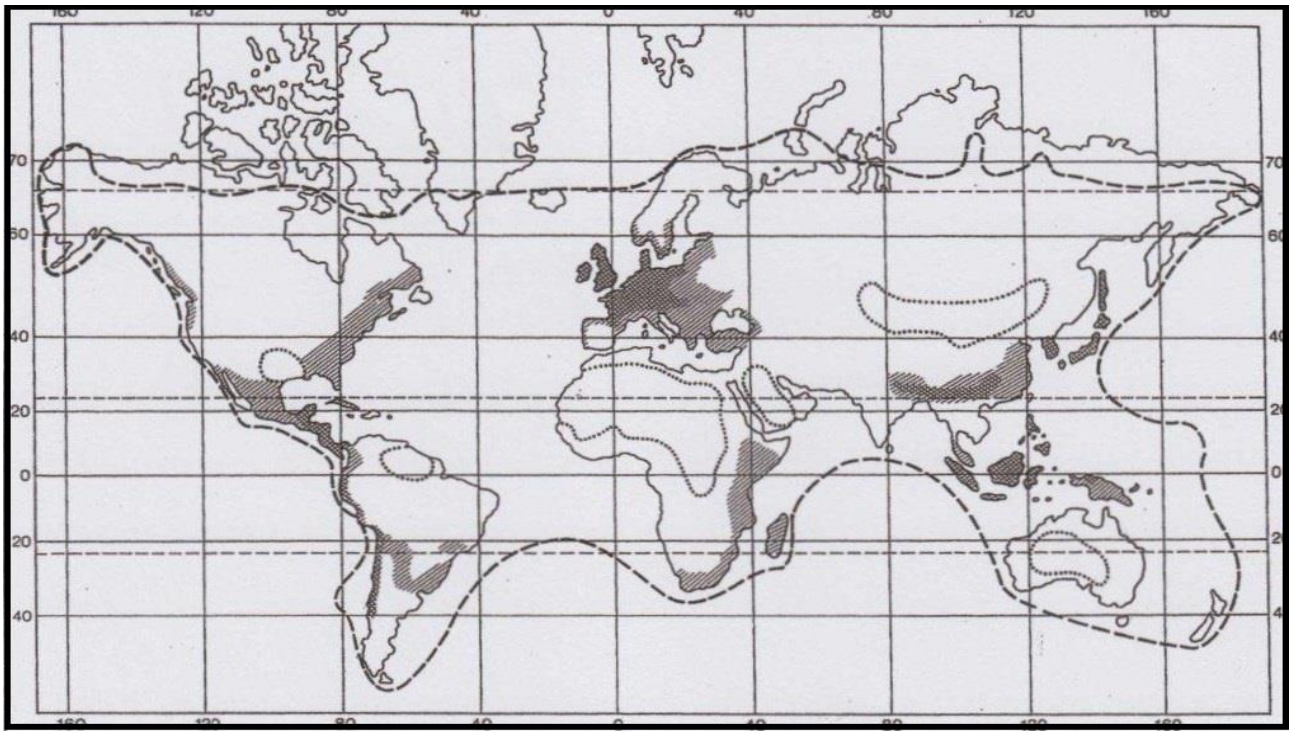

De donkere plaatsen zijn het rijkste aan bramensoorten. Buiten de stippellijn komen geen bramen voor.

Veel soorten

De soortenrijkdom van bramen is voor een belangrijk deel het gevolg van een genetische merkwaardigheid. Heel wat soorten bramen hebben niet zoals de meeste levende wezens, twee groepen gelijke chromosomen, dewelke zich voor geslachtelijke voortplanting splitsen om na de bevruchting een nieuwe combinatie te vormen met het genetisch materiaal van de moeder en de vader. Veel bramen hebben drie of meer groepen gelijke chromosomen . Het gevolg van deze polyploïditeit is dat de nakomelingen steeds dezelfde genetische eigenschappen behouden als de moederplant ! Dat maakt dat de zeldzame hybriden die soms verschijnen, zich ook onmiddellijk soortvast gaan voortplanten.

Toch blijkt dat kruisingen tussen verschillende bramensoorten zeldzaam zijn. De soortenrijkdom die we hier bij ons vinden, is het gevolg zijn van een lange evolutie.

Overzicht krijgen in de veelheid der soorten

Wie aandachtiger naar bramen gaat kijken, zal een aantal grote verschillen opmerken . De stekels van de ene soort zijn scherp en lang, bij een andere zijn ze klein en slap. De onderzijde van het blad kan groen of wit zijn, kaal of viltig. De bloemen kunnen wit of roze zijn, soms bijna rood. De vruchten kunnen groot en sappig zijn of klein, met maar enkele deelvruchtjes.

Misschien het opvallendste onderscheid : sommige bramen zijn wintergroen en andere zijn bladverliezend.

Bladverliezende bramen behoren vaak tot Hazelaarbramen (*Corylifolii*), die heten zo, omdat hun blaadjes iets weg hebben van een Hazelaarsblad. De Dauwbraam (*Rubus Caesius*), is ook een bladverliezende soort, net als de Staande bramen (*subsectie Rubus*), waar de Vroege roggebraam (*Rubus nessensis*) een vertegenwoordiger van is.

En eigenlijk is de Framboos (*Rubus idaeus*) ook een meestal bladverliezende braam .

De wintergroene bramen zijn vrijwel allemaal Boogbramen (*subsectie Hiemales*).

Ook de groeiwijze kan erg verschillend zijn. Boogbramen, Hazelaarbramen en Dauwbraam kunnen zich via wortelende loottoppen vegetatief voortplanten. Staande bramen en Frambozen vormen wortelknoppen en vegetatieve vermeerdering geschiedt dus ondergronds.

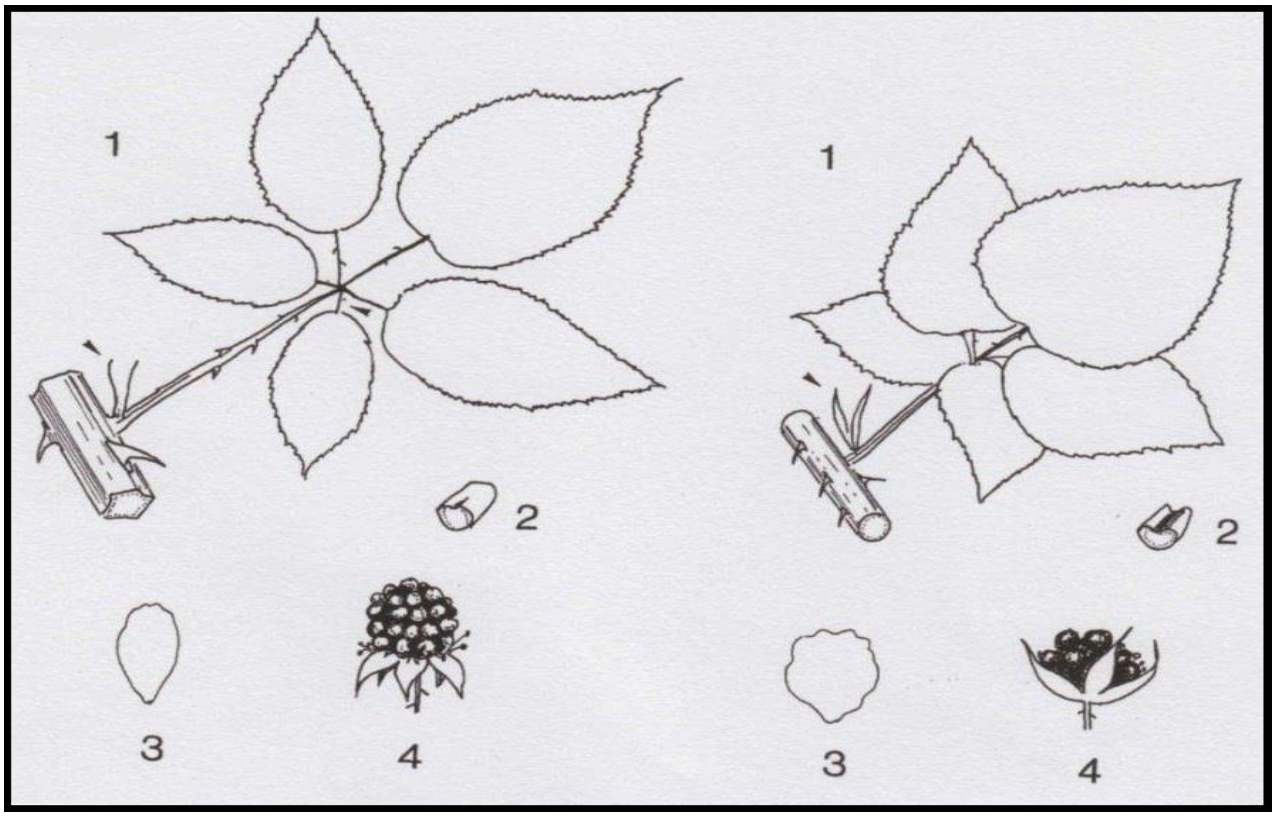

Vergelijking tussen Zwarte bramen (links) en Hazelaarbramen (rechts).
1 typisch blad, 2 doorsnede van de bladsteel, 3 kroonblaadje, 4 samengestelde vrucht.

Soorten herkennen

Om bramen op naam te brengen, moeten we er op letten de juiste delen van de plant te bekijken.

Dezelfde bramensoort kan zeer variëren in voorkomen, afhankelijk van de groeiplaats : zonnig of beschaduwd, voedselarm of voedselrijk, maar dat is voor andere planten niet anders. Daarbij komt het probleem dat aan dezelfde tak een grote variatie aan bladtypen kan voorkomen : onverdeeld, drietallig, vijftallig . De bloeiende takken verschillen bovendien nog eens van de vegetatieve loten. Daarom is het nodig dat men de ervaring opdoet om de typische bladvorm te herkennen tussen de vele variaties.

Om de typische bladvorm te zien, kiezen we twee, drie bladen in het midden van een uitgegroeide vegetatieve loot, dat zijn dus de loten die in hetzelfde jaar gegroeid zijn. Blad van te jonge loten of onderaan de loten is nog niet volledig ontwikkeld en zal vaak 3-tallig zijn, waar verder op de loot het blad 5-tallig is. Hetzelfde zien we naar de top van de loot toe, waar de bladeren weer kleiner worden.

Om de meest typische bloeiwijze te vinden, kiezen we een bloeiende tak, weer midden op de overjaarse loot. Op die plaats zijn de bloeiwijzen doorgaans het best ontwikkeld en dat is belangrijk om te zien hoe groot de bloeiwijze is, hoe sterk ze doorbladerd is en dergelijke meer .

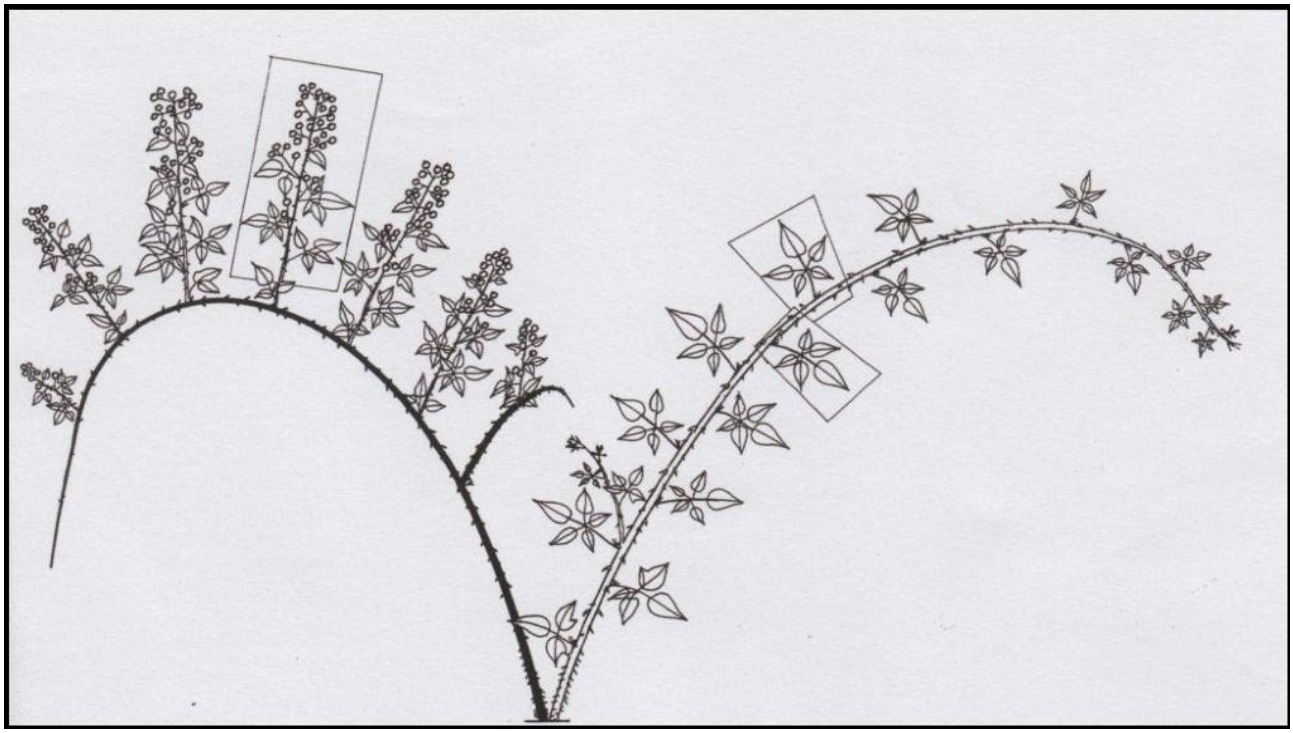

Plaatsen op de plant waar je de meest typische bloeiwijze (links) en blad (rechts) zal vinden.

Bramen bestuderen vergt wat pionierszin

De geïnteresseerde liefhebber heeft het niet gemakkelijk om zijn kennis van de bramen uit te breiden, in de meeste flora's komen bramen nauwelijks aan bod. Een uitzondering in ons taalgebied vormen de flora's uitgegeven door de Nationale Plantentuin van België (Lambinon e.a. , Flora van België, het Groot hertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden) waarin meer dan 300 soorten bramen zijn opgenomen. Toch is ook deze flora nog lang niet volledig en is de kans groot dat je bij determinatie een lokaal algemene braam voor je hebt, dewelke niet in de flora staat .

Bramen in de Vlaamse Ardennen

Binnen West-Europa vormt een regio als de Vlaamse Ardennen nogmaals een hot-spot van biodiversiteit. Verschillen in bodemgesteldheid en microklimaat vormen verschillende biotopen.

In de vele bosjes vinden we soorten met een grotere behoefte aan humus. De Sierlijke woudbraam (*R. pedemontanus*) is typisch voor oude bosrelicten.
Op leembodems groeien soorten als de Grote leemhaagbraam (*R. stereobelus*), de Brakelse haagbraam (*R. lesdainii*) en de Fraaie kambraam (*R. vestitus*). Allemaal algemene soorten in deze streek, maar daarbuiten zelden gezien.
In de zandige bodem van de hoogste heuveltoppen groeien de Zoete haarbraam (*R. gratus*) en de Vroege roggebraam (*R. nessensis*).
Typisch voor verstoorde gronden zijn de soorten Hazelaarbramen (*Corylifolii*), zoals de Brede randbraam (*R. nemorosus*).
Ook de Koebraam (*R. ulmifolius*) was traditioneel een cultuurvolger, maar vernieuwde landbouwtechnieken roeien deze soort nu vrijwel uit. De Dauwbraam (*R. caesius*) stelt minder eisen en kan overal opduiken.

Bramen zijn altijd al als voedselplanten door de mens geteeld en door de eeuwen heen zijn dergelijke bramen ook verwilderd. De Dijkviltbraam (*R. armeniacus*) vinden we nu langs holle wegen en op plaatsen waar ooit bewoning was. De Peterseliehaagbraam (*R. nemoralis laciniatus*) is ook zo'n soort die regelmatig ontsnapt uit tuinen. Onder de bramen vinden we dan ook de enige planten die we in onze gewesten als endemisch kunnen beschouwen : soorten die uitsluitend binnen een klein gebied voorkomen.

Koebraam *Rubus ulmifolius*

Dauwbraam *Rubus caesius*

De bramensoorten aanwezig in De Bramentuin

Laag groeiende soorten :

A1 *Rubus idaeus* / Framboos
A2 *Rubus corylifolius* / Hazelaarbraamsoort (lokale naam : Straatbraam)
A3 *Rubus sulcatus* / Groefstokbraambraam
A4 *Rubus caesius* / Dauwbraam
A5 *Rubus foliosus* / Bladhumusbraam (lokale naam : Loofrijke braam)
A6 *Rubus preii* / Fijntandige kambraam (lokale naam : Fijntandige braam)
A7 *Rubus pedemontanus* / Sierlijke woudbraam (lokale naam : Armbloemige braam)
A8 *Rubus rudis* / Ruwe raspbraam (lokale naam : Ruwlootbraam)
A9 *Rubus oreades* / Nimfwoudbraam (lokale naam : Donkere braam)
A10 *Rubus rosaceus* / Rode borstelbraam (lokale naam : Fijnklierige braam)
A11 *Rubus derasifolius* / Breedbladige humusbraam (lokale naam : Breedbladige braam)
A12 *Rubus flexuosus* / Slanghumusbraam (lokale naam : Zigzagbraam)
A13 *Rubus gratus* / Zoete haarbraam (lokale naam : Zandbraam)

Geplooide stokbraam *Rubus plicatus*

Framboos *Rubus idaeus*

Matig hoog groeiende soorten :

B1 *Rubus cardiophyllus* / Harthaagbraam (lokale naam : Hartenbraam)
B2 *Rubus nemorosus* / Brede randbraam (lokale naam : Roze roosjesbraam)
B3 *Rubus glareosus* / Kiezelhumusbraam (lokale naam : Slanke braam)
B4 *Rubus geniculatus* / Knieviltbraam (lokale naam : Knikbraam)
B5 *Rubus bloxamii* / Heggenhumusbraam (lokale naam : Heggenbraam)
B6 *Rubus loehrii* / Harige humusbraam (lokale naam : Julibraam)
B7 *Rubus dejonghii* / Bleke contrastbraam (lokale naam : Vergeten braam)
B8 *Rubus lesdainii* / Brakelse haagbraam (lokale naam : Brakelse braam)
B9 *Rubus drymophyllus* / Dichtbloemige humusbraam (lokale naam : Dichtbloemige braam)
B10 *Rubus polyanthemus* / Rijkbloemige haagbraam (lokale naam : Rijkbloemige braam)
B11 *Rubus vestitus* / Fraaie kambraam (lokale naam : Kleine leembraam)
B12 *Rubus rufescens* / Rosse humusbraam (lokale naam : Tederroze braam)
B13 *Rubus serpens* / braam (Braam uit Hotondbos
B14 *Rubus plicatus* (syn. fruticosus) / Geplooide stokbraam (lokale naam : Grillige braam)

Hoog groeiende soorten :

C1 *Rubus macrophyllus* / Bolle haarbraam (lokale naam : Bolbladige braam)
C2 *Rubus ulmifolius* / Koebraam
C3 *Rubus armeniacus* / Dijkviltbraam (lokale naam : Armeense braam)
C4 *Rubus nitidiformis* / Agressieve koepelbraam (lokale naam : Agressieve braam)
C5 *Rubus stereobelus* / Grote leemhaagbraam (lokale naam : Grote leembraam)
C6 *Rubus nemoralis laciniatus* / Peterseliehaagbraam (lokale naam : Slipbladige braam)
C7 *Rubus insectifolius* / Ingesneden humusbraam (lokale naam : Veellootbraam)
C8 *Rubus subinermoides* / Belgische haarbraam (lokale naam : Belgische braam)
C9 *Rubus adspersus* / Spikkelhaagbraam (lokale naam : Diklootbraam)
C10 *Rubus laxissimus* / Losse haagbraam (= lokale naam)
C11 *Rubus pallidus* / Bleke humusbraam (= lokale naam: Groftandige braam)
C12 *Rubus caninitergi* / Gedrongen humusbraam (Rode braam van Bos te Rijst)
C13 *Rubus spec.* / Roze braam van Everbeek
C14 *Rubus* leptus / Witte sterretjesbraam (= lokale naam)

Schaduwbehoevende soorten :

D1 *Rubus nessensis* / Vroege roggebraam (lokale naam : Vroege braam)
D2 *Rubus* scissus / Naaldroggebraam (= lokale naam)
D3 *Rubus spec*. / Late braam (= lokale naam)

In de “omkadering” van *De Bramentuin* groeien nog :

K1 *Rubus odoratus* / Roodbloeiende framboos
K2 *Rubus phoenicolasius* / Japanse wijnbes
K3 *Rubus spectabilis* / Prachtframboos
K4 *Rubus loganobaccus* / Loganbes
K5 *Rubus ulmifolius plenifloris* / Gevuldbloemige koebraam

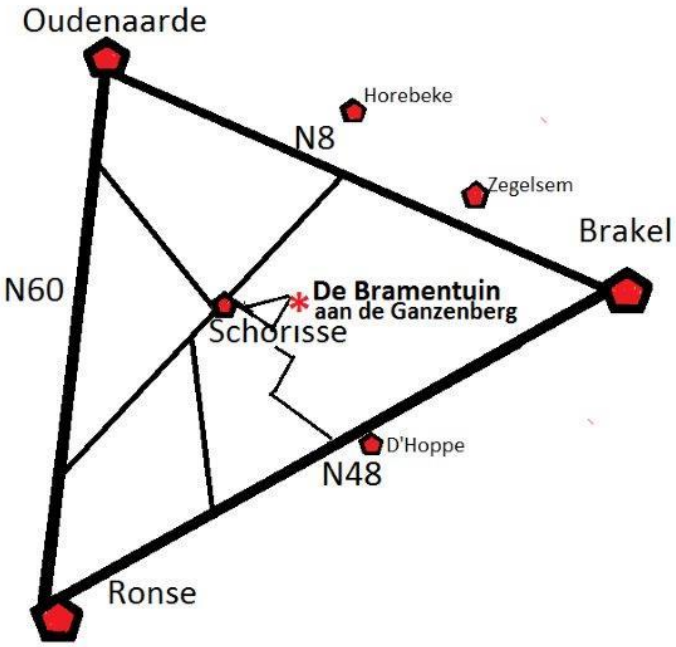

Locatie : Ganzenberg te Schorisse / Maarkedal

De foto's gebruikt in deze folder zijn van R. De Clercq .
Tekeningen overgenomen uit G. Hegi , Illustrierte Flora von Mitteleuropa Band IV.Teil 2A.

Contact en verantwoordelijke voor *De Bramentuin* :
Ronny De Clercq, Stokstraat 54 9688 Schorisse Tel.:055 456342 E-mail: ronnydeclercq@pandora.be

Deze folder kwam tot stand met steun van :

BIO SHOP

De Zonnebloem

Parkstraat 25 te Oudenaarde

055 316430 oudenaarde@bioshop.be

Alles voor een gezonde levenswijze